

İzmir'in Mimari Gelişiminin Bir Yansıması "Kent ve Mimarlık: İzmir" Sergisi

Ayşegül SELÇUKİ-Şebnem BORAN

Ege'nin incisi İzmir, 8000 yıllık mimari, kültürel ve sosyal tarih zenginliğiyle günümüzde pek çok kent arasında liderdir.

İzmir kenti ve mimarlığının gelişim süreci, devingen, etkileşimlere açık, ikilemleri bulunan ve içinde arayışlar barındıran bir yapıdadır.

Bu çerçevede İzmir her zaman yeni, çağdaş ve modern olanı aramış ve yansıtmıştır. Uzun bir tarihe sahip olan İzmir kent merkezi tarih boyunca birkaç kez yer değiştirmiştir.

Stratejik limanı ile çok önemli bir ticaret kenti olan İzmir, daima farklı kültürleri kendisine çekmiş ve bu kültürlerin mekansal yaklaşımlarını bünyesine almıştır.

İzmir kenti bu özelliğini yüzyıllar boyunca kaybetmeden 21. yüzyılda da varlığını korumaktadır.

Günümüzde ise İzmir dünü, bugünü ve geleceği bir arada sahiplenme arayışındadır. Nitekim; kentimizle birlikte hep daha güzeli aramak, EXPO ile kentimiz mimarisinde büyük değişiklikler yapacak projeler ile yeni alternatifleri üretmek, sürekli Odamız gündeminde yer alıyor.

Hedefimiz, İzmir'i gelecek nesillere çok bozulmadan aktarmak.

Bu noktadan hareketle, İzmir Ticaret Odası olarak kentin kültür ve tarihi birikimine karşı sorumluluk gereği birçok projeye imza atılmıştır. İzmir Ticaret Odası;

- 2003'te Türkiye'de ilk müze açan Oda olma onuruna sahip olmuş,
- 2006 yılında Fransız Louvre Müzesi'nden İzmir'e ilişkin eserleri Ticaret Tarihi Müzesinde sergilenmiş,
- Antik dönem Smyrna Agorasında Batı Stoa Faustina Kapısını ayağa kaldırmış,
- Bayraklı Eski Smyrna'yı turizme açmış,
- Kadifekale'yi ışıklandırarak, turistlerin çıkabilmesini sağlamıştır.

Bu projeler kenti geliştirerek hep bir adım ileriye götürmeyi ve aynı zamanda kentin tanıtımını yapmayı hedeflemektedir.

Kentimiz mimarisinin anlattığı hikayeyi dinlemek de bu noktada büyük önem taşımaktadır, çünkü bugünün soruları dünün cevaplarıdır.

İzmir kentinin mimari gelişim süreci;

- Devingendir çünkü İzmir kenti tarih boyunca merkezini birkaç kez kaydırmıştır,
- Etkileşime açıktır, daima farklı kültürleri kendisine çekmiş ve bu kültürlerin mekansal yaklaşımını bünyesine almıştır.
- İkilemlere sahiptir, coğrafi, kültürel, sosyo-ekonomik ve mekansal ikilemler taşımaktadır.
- Arayışlar barındırmaktadır, kent tarihi boyunca yeni, çağdaş ve modern olanı aramıştır.

Bu süreci daha yakından izleyebilmek amacıyla, İzmir Ticaret Odası olarak vizyonumuz çerçevesinde kentimizin mimari açıdan eşsiz serüvenini çizimler, yazılar ve fotoğraflarla anlatan **“Kent ve Mimarlık: İzmir”** sergisi Ticaret Tarihi Müzemizde açıldı.

Mimarlar Odası İzmir Şubesi tarafından hazırlanmış olan ve küratörlüğünü Emel Kayın'ın yaptığı sergi, 2–15 Nisan 2007 tarihleri arasında Odamızda sergilenerek İzmir'in seçkin mimarlarını buluşturdu.

2 Nisan 2007'de yapılan açılışa katılan Konak Belediye Başkanı Muzaffer TUNÇAĞ, İzmir için yapacakları mimari projelerden bahsetti ve İzmir'in mimari olarak gelişimi üzerinde durdu.

Mimarlar Odası Şube Sekreteri Nilüfer ÇINAR, Smyrna Kazı Başkanı Meral AKURGAL'ın da katıldığı ve Odamız Yönetim Kurulu Başkanı Ekrem DEMİRTAŞ'ın açılış konuşmasını yaptığı sergide, geçmişle geleceği buluşturmanın önemi ve İzmir'i geleceğe aktarmanın yolları tartışıldı.

“KENT VE MİMARLIK: İZMİR” SERGİSİ

Sergi; İzmir kentinin mimari gelişim serüvenini kuruluş tarihinden bu yana anlatırken, aynı zamanda küçük bir kasabadan dış dünya ile entegrasyon kurmuş bir ticaret kentine dönüşümünü de çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bununla beraber İzmir'in 1922 yangınından sonra yeniden yapılanması sırasında hızlı kentleşme sürecinden metropoliten kente dönüşümünü göz önüne sermektedir.

İzmir'in nasıl bir kasabadan Akdeniz'in en önemli ticaret limanı haline geldiği, etnik kimliklerin, farklı dinlerin yan yana kendi farklılıklarını koruyarak nasıl yaşadığı ve ne yazık ki; son 50 yılda yaşanan plansızlığı, gecekondulaşmayı, çarpık yapılaşmayı görerek sergiden ders çıkarmamız mümkün.

Serginin özellikle İzmir'in kuruluşundan günümüze uzanan kentsel ve mimari gelişimini **beş farklı kırılma noktası** üzerinden okuması dikkat çekmektedir.

1. Izgara Planlı Bir Yarımada Kenti: İzmir Kentinin Kuruluşu

Smyrna, M. Ö. 3000'de, Batı Anadolu kıyılarındaki çoğu kent gibi, coğrafi koşulların stratejik bir yerleşimin tesisine olanak verdiği bir yarımada üzerinde kurulmuştur.

Körfezin kuzeydoğusundaki yarımada, farklı iklim koşullarında kullanılabilen iki limana sahipti.

Arkadaki sarp Sipylos (Yamanlar) Dağı, Smyrna'yı karadan gelebilecek baskılara karşı doğal bir kale gibi korumaktaydı.

M.Ö. 1050'den itibaren Hellas'tan göç eden Aioller ve İonlar'ın yaşadığı Smyrna, M.Ö. 850 yıllarında kalın bir kerpiç surla korunmaya başlanmıştır.

Yerleşim bu dönemde "kent-devlet" niteliğini kazanmış ve süreç içinde Akdeniz ticaretinin önemli bir parçası olmuştur.

Smyrna'da M.Ö. 5. yüzyılda "Hippodamos Planı" adıyla ünlenecek olan ızgara planının öncül bir örneğini görmek mümkündür.

M.Ö. 4. Yüzyılın ikinci yarısında Smyrna Kadifekale (Pagos) Dağı eteklerine taşınmıştır.

Günümüzde kentin kalıntıları Bayraklı olarak anılan bölgede, Tepekule Höyüğü'nün üzerindedir.

Resim 1. Eski yarımada yerleşiminden günümüze ulaşabilenler: Smyrna Kenti-Bayraklı Tepekule Höyüğü

2. Çift Kutuplu Kent: Aşağı ve Yukarı İzmir

Smyrna'nın Pagos Dağı'nın (Kadifekale) eteğine taşınması, kentin yüzyıllar boyunca karakteristiğini oluşturacak çift kutuplu yapılanmasının başlangıcını oluşturmuştur.

Aşağıda "körfez-deniz-liman", yukarıda ise "Pagos Dağı"yla belirlenen çift kutuplu yapılanma, "Aşağı İzmir-Yukarı İzmir" ifadesiyle somutlaşmıştır.

Yeni yerleşim alanı Smyrna'ya, körfeze egemen stratejik bir konum, korunaklı bir iç liman ve büyüyebilme avantajı sağlamıştır.

Kentin çift kutuplu yapısı belirginleşmiş, kent uzun süre bir kasaba karakterini taşımış ve liman ancak 16. yüzyılın ikinci yarısında canlanabilmiştir.

3. Kasaba Morfolojisinden Ticaret Kentine Dönüşüm: Dış Dünya İle Entegrasyon

17. yüzyılda İzmir, sosyo-ekonomik yapısındaki gelişmelerle, kasaba morfolojisindeki bir yerleşimden dış dünyaya entegre olacak bir ticaret kentine dönüşüm sürecine girmiştir.

Kentin 19. yüzyılda dış dünyayla ilişkileri yoğunlaşmış, kentsel mekanda dönüşümler yaşanmıştır.

Süreç içerisinde geleneksel çarşı Kemeraltı'na karşılık, ithal malların satıldığı Frenk Çarşısı'nın ikinci ticari merkez oluşturması farklı bir çift kutuplu yapılanmadır.

Ayrıca bu dönemde kıyıda Konak Meydanı da yeni inşa edilen kurumsal yapılarla birlikte resmi merkez olarak belirginleşmiştir.

Resim 2. 1867 tarihli Rıhtım İmtiyazı ile başlatılan, 1875-1880 arasında tamamlanan İzmir Limanı ve Rıhtımı

İzmir'in bu dönemki kentsel ve mimari gelişimi, yerelin Avrupa merkezli olgularla etkileştiği bir arayış içinde yol almış ve bu durum 1922 yangınına kadar sürmüştür.

4. 1922 Yangını Sonrasında Yeniden Kurulan Kent: Modernist Kent Vizyonu

1922'de yaşanan İzmir yangını, büyük bir enkaz ve sosyo-ekonomik açıdan yıpranmış bir kentle birlikte modernist kent vizyonunun hayata geçirilebileceği bir boşluk yaratmıştır.

Resim 3. Kontrolsüz kentleşme ve yoğun, sıkışık, sorunlu yapılaşmalar

Yangının ardından kent, çağdaş bir ulus-ülke yaratmak isteyen Cumhuriyet ideolojisi paralelinde yeniden biçimlendirilmiştir.

İzmir Modernist çizgi arayışındayken bu dönemki en önemli projesi İzmir Enternasyonal Fuarı ve Kültürparkı'dır.

1936'da açılan Fuar Kültürpark, ülkeye de yansıyan bir sosyo-ekonomik canlılıkla birlikte, modern bir kentin gereksineceği kamusal bir yeşil alan ve kültürel bir ortam yaratmıştır.

Bu dönemde mimarlık, yeni ulusalcı arayışlarla devam etmiştir.

1950'lerden başlayarak, sonraki dönemlerde kentsel mekanda belirginleşecek olan önemli gelişmelerin alt yapısının hazırlandığını saptamak mümkündür.

Resim 4. "Uluslararası Stil" in İzmir'deki ilk örneklerinden Büyük Efes Oteli(1964)

5. Değişen, Gelişen ve Denetlenemeyen Kent: Hızlı Kentleşme Sürecinden Metropolitan Kente

İzmir, 1960'lardan itibaren metropolitan kent yapısına geçiş dönemi sürecine girmiştir. 1990'larda kent ve mimarlık alanında yeni arayışlar başlamıştır.

2000'lerle birlikte çeşitli sorunlar yaşayan kentin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için önemli projeler hazırlanmıştır.

İzmir'de son dönemde gerçekleştirilen çalışmalar ise kentin doğal birikiminin korunacağı, kamusal yararı esas alan kentsel-mimari yaklaşımların ön plana çıkarılacağı ve yeniliğe açık bir kent olan İzmir'i geleceğe taşıyacak çağdaş projelerin şekillendirileceği bir gelişim sürecini yansıtmaktadır.

Resim 5. Kordonboyu kıyı düzenlemesi

Kaynaklar:

- "Kent ve Mimarlık: İzmir" Sergisi, Mimarlar Odası İzmir Şubesi, Küratör: Emel Kayın.
- Rais Nezihi, İzmir'in Tarihi, Ekim 2001.